

۶۹- سنت‌های الهی

سنت عبارت است از روشی که خداوند برای تدبیر جهان، اتخاذ فرموده است. به عبارت دیگر، قوانین ثابت‌ای که به فرمان الهی بر جهان هستی حکم فرمادت. در واقع، این قوانین ثابت، همان اراده الهی است که به جهان نظام خاصی داده است و روابط بین علت‌ها و معلول‌ها می‌باشند. انسان در نظام هستی محکوم به این سنت‌هاست و این سنت‌ها واکنش طبیعی عملکرد انسان‌هاست که دامن‌گیر آنان و جوامع بشری می‌گردد و هرگز در این قوانین ثابت الهی، تبدیل و تغییر راه ندارد: «فلن تجد لسنن الله تديلاً ولن

تفتند، گمان نکنند که مهلتی که به آنان می‌دهیم به حال ایشان بهتر خواهد بود، بلکه مهلت می‌دهیم تا بر طغیان خود بیفزایند و آنان را عذابی رسد که به آن خوار و ذلیل شوند.» (آل عمران: ۱۷۸)

در سوره قلم می‌فرماید: «ای رسول خدا! تو کیفر تکذیب کنندگان قرآن را به من واگذار که آنان را از آن جا که ندانند، به تدریج بگیرم و آنان را مهلت دهم که البته کید من قوی و بسیار سخت است.» (قلم: ۴۴-۴۵)

۲. سنت استراج: اگر انسانی در خط‌گاه و عصیان و کفر قرار گرفت و خود را از نور هدایت محروم نمود، خداوند به تدریج از

بنا بر مصالحی است که معمولاً انسان از آن غافل است. اما اگر شرایط فراهم شود، بی‌شک سنت خدا جاری می‌گردد و دعای انسان مستجاب می‌شود: «و اذا سئلک عبادی عنی فانی قریب اجیب دعوہ الداع، اذا دعان» و چون بندگان من از تو پرسند، بدانند که من بدان‌ها نزدیک هستم، هر که مرا بخواند دعای او را مستجاب می‌کنم. (بقره: ۱۸۶)

و باز می‌فرماید: «و دعای کسانی که به خدا ایمان آورده و نیکوکار شوند، مستجاب می‌گرداند و از فضل و کرم خود بر ثواب آنان می‌افزاید.» (شوری: ۲۶)

۳. سنت احاط عمل: به این معناست که

سنت احباط است؛ یعنی بر اثر کارهای صالح، گناهان و اعمال زشت انسان از بین می‌روند. بر اساس آیات قرآنی، اعمالی مانند توبه و بازگشت، تقوای الهی، ایمان و عمل صالح، دوری از کبایر و اقامه نماز، همچون آفتاب موجب می‌گردند گناهانی که در وجود انسان یخ زده است، آب شوند. «ان تتقوا الله يجعل لکم فرقاناً و یکفر عنکم سیئاتکم» اگر تقوای الهی پیشه کنید، خداوند به شما نور درونی می‌دهد و گناه شما را از بین می‌برد. (انفال: ۲۹) قرآن می‌فرماید: «کسانی که ایمان آورده و عمل صالح انجام دهند، ما گناهان آنها را می‌پوشانیم

واژه‌شناسی

م.ف

تجد لسنن الله تحویلاً» پس هرگز در سنت خدا تبدیلی نمی‌یابی و هرگز در سنت خدا تغییری نمی‌یابی. (فاطر: ۴۳)

اجمالاً، سنت‌های الهی دو گونه‌اند: سنت‌های بالقوه و سنت‌های بالفعل.

منظور از سنت‌های بالقوه سنت‌هایی است که تحقق آن به اراده انسان و اعمال و افکار و انگیزه‌های او وابسته است. اما سنت‌های بالفعل، سنت‌هایی است که تحقق خارجی دارند و اراده و اعمال و افکار انسان در آنها نقش ندارد و مشروط به شرط یا شروطی نیست.

برخی سنت‌های بالقوه

۱. سنت امهال (مهلت دادن): اگر انسان در مسیر باطل و تباهی قرار گرفت و از تسلیم شدن در برابر حکم الهی سرباز زد، خداوند متعال به چنین شخصی مهلت می‌دهد و بر طول عمرش می‌افزاید تا بیش‌تر در گناه و معصیت فرو رود. در نتیجه، در روز قیامت به عذابی دردناک دچار گردد: «انان که به راه کفر

راهی که خود او توجه ندارد، نعمت‌های مادی پشت سرهم به او می‌دهد تا غرق در نعمت‌ها و لذت‌ها گردد و کم‌کم از معنویات دور گشته و از پستی‌کارش غافل شود: «ای رسول ما! چه خواهی دید اگر ما چند سالی آنها را در دنیا متعمع سازیم، سپس به عذابی که بر آنان وعده شده هلاک شوند و بهر‌دای که از دنیا داشتند، هیچ آنان را از عذاب نرهاند.» (شعراء: ۲۰۷-۲۰۵)

قرآن کریم در این زمینه می‌فرماید: «انان که آیات ما را تکذیب کردند، به تدریج مجازاتشان خواهیم کرد، از آن راه که نمی‌دانند و به آنان مهلت می‌دهیم، تا کیفرشان دردناک‌تر باشد؛ زیرا طرح و نقشه من قوی و حساب شده است و هیچ کس را قدرت فرار از آن نیست.» (اعراف: ۱۸۳-۱۸۲)

۳. سنت استجاب دعا: اگر کسی صادقانه به سوی خدا رو آورد و از او استعانت جوید، خداوند به او کمک کرده و از راه‌های مختلف مشکلاتش را حل می‌نماید. این که بعضی از دعاها مستجاب نمی‌شوند،

عمل خیر انسان بر اثر کفر و عصیان و گناه، نابود می‌شود. همان گونه که تحقق هر چیزی محتاج شرایطی است، بقای آن هم وابسته به یک سلسله شرایط است. آفات عمل خیر و عمل صالح انسان، گناه و معصیت و رذایل می‌باشد؛ آفاتی مانند کفر، لجاجت، مت‌گذاشتن هنگام اتفاق، ارتداد، حسادت، عجب و ریا، شرک به خدا، و... از جمله گناهانی هستند که موجب حبط و باطل شدن عمل انسان می‌شود.

خداوند متعال می‌فرماید: «من یرتد منکم عن دینه فیمت و هو کافر فالولک حبطت اعمالهم فی الدنیا والاخره» هر کس از شما از دین خود برگردد و به حال کفر باشد تا بمیرد، چنین اشخاصی اعمالشان در دنیا و آخرت ضایع و باطل است. (بقره: ۲۱۷) «از آن چه موجب خشم خداست، پیروی کردند و از آن چه موجب خشنودی‌اوست، کراهت داشتند. خداوند اعمالشان را محو و نابود گردانید.» (محمد: ۲۸)

۵. سنت تکفیر عمل: این سنت، برخلاف

و از بین می‌بریم» (عنکبر: ۷) «ان الحسنات یذهبن السیئات» کارهای نیک، گناهان را از بین می‌برند. (هود: ۱۱۴)

۶. سنت تسویل و ترزین: اگر انسان در مسیر طغیان حرکت نماید و از فطرت الهی خویش فاصله بگیرد، اعمال و افکار و گفتار و کردارش، در نظرش زیبا جلوه می‌کند. در مقابل کار بد را خوب و کار زشت را زیبا می‌پندارد. قرآن کریم می‌فرماید: «تالله لقد ارسنا الی امم من قبلک فزین لهم الشیطان اعمالهم» به خدا سوگند! ما رسولانی پیش از تو بر امت‌های سابق فرستادیم، ولی شیطان اعمال زشت آنان را در نظرشان زیبا جلوه داد. (نحل: ۶۳) نیز می‌فرماید: «همانا آنان که ایمان به عالم آخرت نمی‌آورند، ما اعمالشان را در نظرشان زیبا جلوه می‌دهیم، تا سرگشته بمانند.» (نمل: ۴)

بنابراین، تزئین اعمال و زیبای جلوه دادن آن نزد آدمی از جمله سنت‌ها برای افرادی است که از مسیر حق منحرف گشته‌اند.

۷. سنت واگذاری به خویش: همان گونه

که اگر بنده‌ای در مسیر تقوا و خداپرستی قرار گرفت، خداوند ولی و سرپرست او می‌شود و او را هدایت می‌کند: «الله ولی الذین امنوا...» (بقره: ۲۵۷) به عکس، اگر بنده‌ای در خط لجابت و طغیان قرار گرفت و قابلیت بازگشت را از خود سلب نمود، خداوند او را از زیر چتر حمایت و ولایت خویش خارج و به خود واگذار می‌کند. این بزرگ‌ترین بلایی است که از سوی خداوند شامل بنده می‌شود: «نسوا الله فانساهم انفسهم» خدا را فراموش کردند، در نتیجه خدا آنان را از یاد خودشان برد. (احشر: ۱۹)

۸. سنت حاکمیت صالحان: اگر جامعه‌ای در خط ایمان و تقوی قدم گذاشت، خداوند صالحان و پاکان امت را بر ایشان

ایمان را نجات بخشیم» (یونس: ۱۰۳)
۱۰. سنت تسلط ستمگران بر یکدیگر: از دیگر سنت‌های الهی این است که ظالمان را بر یکدیگر مسلط می‌گرداند. می‌فرماید: «و کذلک نولی بعضی الظالمین بعضاً بما كانوا یکسبون» و این چنین ما بعضی از ستمگران را بر بعضی دیگر برگماریم و مسلط کنیم، به خاطر گناہانی که کرده‌اند. (انعام: ۱۲۹)

۱۱. سنت اعطای حیات طیبه: اعطای زندگی پاک و طیب از دیگر سنت‌های الهی است: «من عمل صالحاً من ذکر او انثی و هو مؤمن فلنجینه حیاة طیبه» هر کس از مردان و زنان عمل شایسته انجام دهد و مؤمن باشد، او را زندگی طیب و نیکو می‌دهیم. (نحل: ۹۷)

۱۴. سنت دستگیری و هدایت: براساس این سنت، خداوند کسانی را که قابلیت هدایت داشته باشند، هدایت می‌کند و دست آنان را می‌گیرد و به راه حق و صراط مستقیم می‌کشانند: «والذین جاهدوا فینا لنهینهم سبلنا» کسانی که در راه ما تلاش کنند (و روحیه حق طلبی داشته باشند) ما راه‌های خودمان را به آنها نشان می‌دهیم. (عنکبوت: ۶۹) نیز می‌فرماید: «خداوند همه انسان‌ها را به سر منزل سعادت و سلامت می‌خواند و هر که می‌خواهد (قابلیت داشته باشد) به لطف خاص خود به راه مستقیم هدایت می‌کند» (یسرئ: ۲۵). سرانجام، می‌فرماید: کسانی که قدمی به سوی هدایت بردارند خداوند به هدایتشان

مکر وارد می‌شود: «و مکروا مکراً و مکرونا مکراً و هم لاتشعرون» آن کافران مکرو حيله به کار بردند و ما ایشان را از جایی که هیچ نفهمیدند، به کیفر مکرشان رسانیدیم. (نمل: ۵۰) نیز می‌فرماید: «همانا منافقان با خدا مکر و حيله می‌کنند. خدا هم با آنان مکر کرد و خداوند بهترین مکرکنندگان است» (نمل: ۵۰).

۱۷. سنت پیروزی حق بر باطل: از دیگر سنت‌های الهی، این است که همواره حق بر باطل چیره و پیروز است: «بل نقذف بالحق علی الباطل فیدمغه فاذا هو زاهق» بلکه ما همیشه حق را بر باطل غالب و پیروز می‌گردانیم، تا باطل را محو و نابود سازد. (انبیاء: ۱۸)

حاکم می‌سازد تا ضمن رسیدگی به مسایل دنیوی و اجتماعی، زمینه‌ای برای رشد معنوی و انسانی آنان فراهم شود: «خدا به کسانی که از شما بندگان ایمان آورد و نیکوکار گرد، وعده فرموده است که در زمین، خلافت دهد و به جای کسانی که پیش از آنان بودند، اقتدار بخشد. علاوه بر خلافت، دین پسندیده آنان را بر همه ادیان تمکن و تسلط دهد و به همه مؤمنان پس از خوف از دشمنان، ایمنی کامل دهد که مرا به یگانگی بی‌هیچ شائبه شرک، پرستش کنند و بعد از آن هر کسی که کافر شود، به حقیقت همان فاسقان هستند. (نور: ۵۵)

۹. سنت نجات مؤمنان: از دیگر سنت‌ها، سنت نجات مؤمنان است. قرآن می‌فرماید: «ونجینا الذین امنوا و کانوا یتقون» و آنان که به خدا ایمان آوردند و تقوی الهی پیشه کردند، همه را نجات دادیم. (فصلت: ۱۸)

نیز در همین زمینه می‌فرماید: «ما رسولان خود و مؤمنان را نجات می‌دهیم، چنانچه بر خود فرض کردیم که اهل

۱۲. سنت پاک‌سازی (توبه): پاک‌سازی و توبه از دیگر سنت‌های الهی برای بشر است. خداوند می‌فرماید: «فمن تاب من بعد ظلمه و اصلاح فان الله یتوب علیه ان الله غفور رحیم» پس هر کس توبه کند، بعد از ستمی که کرده و خود را اصلاح نماید، خداوند او را خواهد بخشید که خداوند بخشنده و مهربان است (مائده: ۳۹). نیز می‌فرماید: «من تاب و امن وعمل عملاً صالحاً فاولئک یمیدل الله سیناتهم حسنات» کسانی که توبه کنند و باایمان به خدا، عمل صالح به جای آورند، خداوند گناہانشان را به ثواب مبدل گرداند. (فرقان: ۷۰)

۱۳. سنت اعطا و تلاش: از دیگر سنت‌های الهی این است که به هر انسانی به میزان سعی و تلاش او اعطا می‌کند: «وان لیس للانسان الا ما سعی و ان سعيه سوف یری، ثم تجزیه الجزا الاوفی» نیست برای انسان مگر آن‌چه تلاش کرده و سعی و تلاش او به زودی دیده می‌شود، سپس در آخرت به او جزای کافی داده خواهد شد. (نجم: ۴۱-۳۹).

می‌افزاید: «والذین اهتدوا زاهدیم هدی و ایتهم تقویهم» کسانی که هدایت یافته‌اند، خداوند بر هدایتشان می‌افزاید و روح و تقوا به آنان می‌بخشد. (محمد: ۱۷)

۱۵. سنت تنگ شدن زندگی: سنت خداوند بر این است که اگر کسی از روی آگاهی از خدا روی برگرداند و از او غافل شود و ارزش‌های الهی را نادیده بگیرد، خداوند زندگی نکبت‌باری همراه با ذلت و بدبختی به او خواهد داد. گرچه ممکن است چنین شخصی از نعمت‌های مادی برخوردار باشد، اما چون این نعمت‌ها در مسیر الهی نیست، نه تنها نقشی در سازندگی وی نخواهد داشت، بلکه روز به روز هم بر انحطاط و سقوط وی خواهد افزود: «و من اعرض عن ذکری فان له معیشه ضنکا ونحشره یوم القیامه اعمی» هر کس از یاد من روی گرداند، زندگی را بر او سخت می‌گیرم و روز قیامت او را ناینجا محسور می‌کنم. (طه: ۱۲۴)

۱۶. سنت مکر الهی: سنت الهی همواره بر این امر تعلق گرفته که با مکاران از در

۱۸. سنت تبه و بیداری: از دیگر سنت‌های الهی، سنت بیداری و تبه در گرفتاری‌ها و مصایب است. قرآن کریم می‌فرماید: «و لقد ارسلنا الی امم من قبلک فاخذناهم بالابساء و الضراء لعلهم یتضرعون» و ما پیامبرانی به سوی امت‌های پیش از تو فرستادیم (اولی مردم با آنان مخالفت کردند) از این رو، به بلا و مصیبت‌هایی گرفتارشان ساختیم تا (شاید به خود آمده) و به درگاه خدا گریه و زاری کنند. (انعام: ۴۲)

در جایی دیگر، فلسفه مصایب و گرفتاری‌ها را بازگشت به خویشستن و خدای خویش معرفی نموده، می‌فرماید: «و ما هیچ پیامبری را به هیچ شهر و دیاری نفرستادیم، مگر آن که اهلش را به شداید و سختی‌ها گرفتار ساختیم تا مگر توبه کرده، به درگاه خدا تضرع و زاری کنند.» (اعراف: ۹۴)

• این بحث از کتاب: از خودشناسی تا خداشناسی، داوود گودرزی، انتشارات وثوق، ۱۳۸۱، با اندکی تصرف و تلخیص استخراج شده است.

